

Anna Zielińska

Reforma kształcenia nauczycieli we Francji

Podjęta w 1991 r. reforma systemu kształcenia nauczycieli we Francji jest cennym przykładem intensyfikacji międzynarodowej współpracy państw Wspólnoty Europejskiej w zakresie edukacji. Wyniki analizy celów, treści, metod, organizacji i środków kształcenia mogą być interesującym przykładem w toczącej się dyskusji na temat kształcenia nauczycieli w naszym kraju. W dniach, kiedy zastanawiamy się nad samą koncepcją zawodu nauczyciela, nad jego nowym scenariuszem, proponowane przykłady powinny być traktowane nie tyle jako gotowe wzorce i modele, ile jako podstawa refleksji mającej na celu sformułowanie najtrafniejszych odpowiedzi.

Chciałabym, aby zgromadzone przeze mnie dokumenty¹ zawierające konkretne przykłady dały praktyczną odpowiedź na stawiane pytania, na często wyrażaną przez nauczycieli i urzędników potrzebę informacji, a także, aby przyczyniły się do pogłębienia i postępu refleksji pedagogicznej. Uważam, iż rzeczą bardzo ważną jest zapoznanie się z przebiegiem reformy kształcenia nauczycieli we Francji: reformy pomyślanej jako wzór dla pozostałych państw Wspólnoty Europejskiej.

Nauczyciele francuscy są grupą zawodową bardzo wyraźnie zróżnicowaną ze względu na rodzaj kwalifikacji, szczebel kwalifikacji, szczebel szkolnictwa, podporządkowanie urzędowe, wynagrodzenie i prestiż w społeczeństwie. W ciągu kilku najbliższych lat sytuacja ta powinna ulec zmianie, jest to jednym z celów podjętej reformy.

Na mocy aktu prawnego wydanego 10 VII 1989 r. powstały Uniwersyteckie Instytuty Kształcenia Nauczycieli (Institut Universitaire de Formation des Maîtres), IUFM przejęły obowiązki wszystkich innych instytucji dotychczas realizujących to zadanie: ENI – Ecoles Normales d'Instituteurs, ENNA – Ecoles Nationales Normales d'Apprentissage, CFPET – Centre de Formation des Personnels d'Enseignement Technique, CPR – Centres Pédagogiques Régionaux.

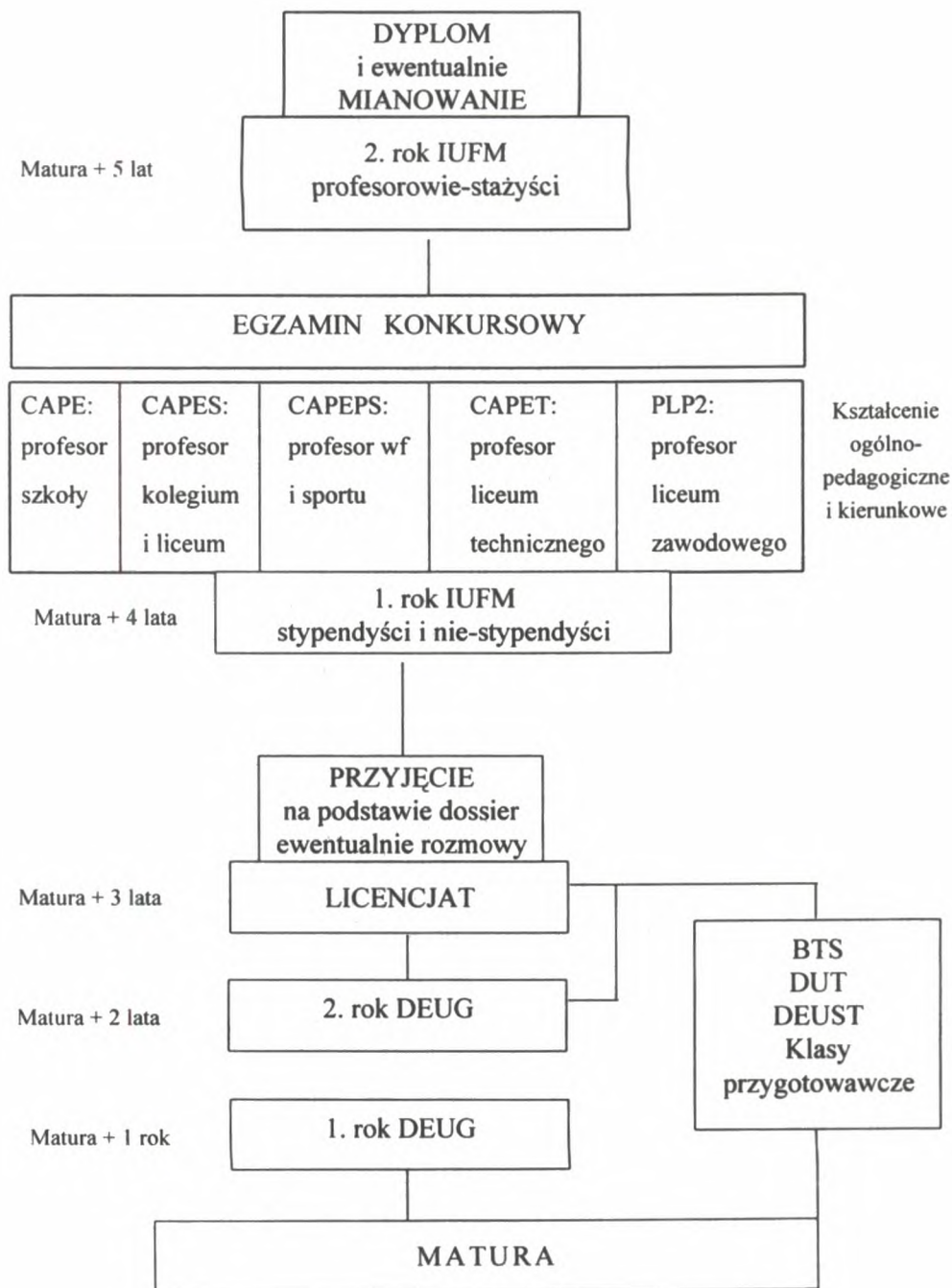
Należy zwrócić w tym miejscu uwagę, że francuski model kształcenia nauczycieli, w porównaniu z przyjętymi w rozwiniętych krajach europejskich oraz w USA, wyróżniał się niekorzystnie brakiem powiązań z uniwersytetami i placówkami badawczymi. Nowo powstałe Uniwersyteckie Instytuty Kształcenia Nauczycieli pozostają ze znajdującymi się na terenie akademii uniwersytetami w ścisłym związku. IUFM w Paryżu współpracuje z sześcioma uniwersytetami.

W roku akademickim 1990/91 powstały tytułem próby pierwsze trzy Uniwersyteckie Instytuty Kształcenia Nauczycieli; rok później powołano 25 pozostałych. Obecnie działa ich 28, w każdej akademii jeden: Amiens, Antilles-Guyane, Besançon, Caen, Clermont-Ferrand, Corse, Créteil, Dijon, Grenoble, Lille, Limoges, Lyon, Montpellier, Nancy-Metz, Nantes, Nice, Orléans-Tours, Paris, Poitiers, Reims, Rennes, Rouen, Réunion, Strasbourg, Toulouse, Versailles. IUFM przejęły zadania, kadre i majątek wszystkich szkół pedagogicznych, w których miejsce zostały powołane. Od 1991 r. kształcą nauczycieli do szkół wszystkich szczebli, a mianowicie: nauczycieli szkół podstawowych i wychowawców przedszkoli przygotowanych do pracy z dziećmi w wieku od 2 do 11 lat (dawniejszym *gardiennes* i *instituteurs* przysługuje obecnie oficjalny tytuł *professeur d'école* – profesor szkoły, tytuł ten brzmi obco również dla samych Francuzów). IUFM kształcą też profesorów szkół średnich pierwszego stopnia – *colleges* (kolegiów – w tłumaczeniu Cz. Kupisiewicza, gimnazjów – w tłumaczeniu T. Malinowskiego). Nauczyciele ci pracują z uczniami w wieku od 11 do 15 lat. Profesorowie liceów ogólnokształcących, zawodowych i technicznych przygotowani są do pracy z młodzieżą w wieku od 15 do 18 lat. Uniwersyteckie Instytuty Kształcenia Nauczycieli kształcą również nauczycieli wychowania fizycznego i sportu oraz specjalistów w zakresie adaptacji i integracji szkolnej (CAPSAIS).

Kandydaci na nauczycieli rekrutowani są na poziomie licencjatu, który uzyskuje się po trzech latach studiów uniwersyteckich (oficjalnie zatwierdzona lista równoważnych dyplomów jest bardzo długa, zawiera około 300 pozycji). W czasie dwuletnich studiów zapewnia się kandydatom możliwość zdobycia wiedzy i umiejętności niezbędnych do zrozumienia, oceny i kontroli przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego. Kandydaci na nauczycieli poznają zasady funkcjonowania instytucji szkolnych, różne aspekty społecznego środowiska szkoły. Dla uzyskania jednego z dyplomów (CAPE – dyplom profesora szkoły, CAPES – dyplom profesora kolegium i liceum ogólnokształcącego, CAPET – dyplom profesora liceum technicznego, PLP2 – dyplom profesora liceum zawodowego, CAPEPS – profesora wychowania fizycznego i sportu) niezbędna jest również znajomość programów oraz różnorodnych technik, głównie z zakresu komunikacji i informatyki, związanych z czynnościami dydaktycznymi i wychowawczymi zapewniającymi nauczycielowi-wychowawcy efektywne działanie.

Po pierwszym roku studiów w IUFM studenci – kandydaci na nauczycieli przystępują do konkursowego egzaminu rekrutacyjnego. Do tego konkursu mogą zgłaszać się również kandydaci niezależni, tzn. ci, którzy nie studiowali w IUFM

Schemat. Organizacja kształcenia nauczycieli w IUFM

(oczywiście ze względu na wynik egzaminu korzystniej jest podjąć studia od pierwszego roku). Drugi rok studiów jest obowiązkowy dla wszystkich kandydatów, nawet dla tych z tytułem agregé; uczestnictwo w zajęciach zapewnia lepsze przygotowanie do trudnego egzaminu konkursowego składanego przed komisją państwową. Dla zilustrowania sięgnijmy do statystyk: w 1992 r. zgłosiło się 1077 kandydatów na nauczycieli filozofii, dyplom CAPES uzyskało tylko 188, mimo że w szkołach było 225 wolnych etatów. Język angielski: przystąpiło 2940 kandydatów, dyplom uzyskało 898. Przykłady można mnożyć, stosunek cyfr w większości przypadków jest podobny; średnio ok. 40% kandydatów nie uzyskuje mianowania.

Studentom IUFM proponuje się dwa rodzaje pomocy finansowej: świadczenia pieniężne dla studentów I roku oraz dla przygotowujących licencjat, ale deklarujących zamiar podjęcia studiów w IUFM i, drugi rodzaj pomocy finansowej, wynagrodzenie równe przysługującemu profesorom-stażystom dla studentów II roku IUFM w wysokości 6800 F miesięcznie. Kandydaci na profesorów szkół, kolegów i liceów mogą uzyskać stypendium w wysokości 50 000 F rocznie. Przyszli nauczyciele przedmiotów zawodowych i zawodu mogą uzyskać stypendium w wysokości 70 000 F rocznie. Różnice w wysokości przyznawanych świadczeń dowodzą, że Ministerstwo Edukacji Narodowej traktuje je między innymi jako dodatkowy bodziec zachęcający studentów do podejmowania studiów w określonych akademiach i w zakresie deficytowych dyscyplin. Tłumaczy to widoczne różnice w liczbie świadczeń między akademią, między I i II stopniem, między dyscyplinami II stopnia. Kilka przykładów: w roku akademickim 1991/92 IUFM w Aix-en-Provence, Bordeaux, Marseille, Rouen, Lyon, Paryżu i Tuluzie nie przyznały żadnego stypendium! Analiza statystyk wykazuje, że we wszystkich IUFM łatwiej było uzyskać stypendium przyszłym nauczycielom matematyki, znacznie trudniej nauczycielom przedmiotów humanistycznych i artystycznych.

Nie wszystkie IUFM kształcą nauczycieli do szkół wszystkich szczebli i specjalności; zależy to między innymi od możliwości akademii, a właściwie uniwersytetów, z którymi są związane. Przyszłych profesorów szkół (nauczycieli szkół podstawowych i wychowawców przedszkoli) kształcą wszystkie IUFM. Podobnie, jeśli chodzi o nauczycieli matematyki, fizyki, literatury francuskiej, języka hiszpańskiego i angielskiego. Przyszłych nauczycieli języka portugalskiego kształcą tylko IUFM w Bordeaux i Paryżu (Paryż specjalizuje się w kształceniu nauczycieli języków obcych).

Zapisy do IUFM zaczynają się w pierwszej połowie trzeciego semestru – kwiecień, maj – na podstawie przygotowanego dossier. Jak już zaznaczyłam, kandydat na nauczyciela musi posiadać dyplom ukończenia trzech lat studiów, być obywatelem francuskim. mężczyźni – uregulowany stosunek do służby wojskowej, wszyscy – nie karani sądownie, odpowiednie warunki fizyczne (w szczególnych przypadkach decyzje podejmuje specjalnie powołana komisja), nie ma ograniczeń wieku, warunek dodatkowy: nauczycielem w szkole państwowej nie może być osoba duchowna. Zapisy odbywają się na podstawie złożonego dossier. Dodatko-

wą rozmowę organizuje się tylko w przypadku zbyt dużej liczby zgłoszeń. Można zaproponować kandydatom podjęcie studiów w innym IUFM. Dzieje się tak również w przypadku za małej dla otwarcia kierunku liczby kandydatów.

Uniwersyteckie Instytuty Kształcenia Nauczycieli są instytucjami o charakterze administracyjnym, cieszącymi się dużą autonomią. Ze względu na różne potencjalne możliwości akademii (głównie uniwersytetów, z którymi IUFM są związane) pozostawiono samym IUFM opracowanie planów kształcenia. Plan taki, oparty na ogólnych zasadach kształcenia, ustalonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, zostaje zatwierdzony przez Ministerstwo na 4 lata. Zindywidualizowany przebieg studiów, ściśle powiązanie teorii z praktyką, zachowanie proporcji: 1/3 praktyka, 2/3 wiedza teoretyczna oraz przeznaczenie 10% czasu na tzw. wykształcenie ogólne, wspólne dla wszystkich kategorii nauczycieli – to główne zasady kształcenia respektowane w planach wszystkich IUFM we Francji.

Kształcenie nauczycieli I stopnia – profesorów szkół – obejmuje w ciągu 2 lat studiów w IUFM 500 godzin praktyk (18 – 19 tygodni), z czego ostatnie 8 tygodni to staż końcowy, samodzielny, odpowiedzialny. Na kształcenie teoretyczne przeznaczają się 1000 – 1200 godzin.

Kształcenie nauczycieli II stopnia (profesorów kolegiów i liceów różnych kategorii) obejmuje w ciągu 2 lat studiów w IUFM minimum 300 godzin praktyki, 400 – 750 godzin kształcenia w zakresie dyscypliny i specjalności oraz 300 – 450 godzin kształcenia ogólnego.

Szczegółowy plan studiów kształcenia nauczycieli w IUFM w Paryżu obowiązujący do r. 1994 przewiduje dla nauczycieli szkół podstawowych i wychowawców przedszkoli (CAPE) w ciągu 2 lat studiów $550 + 585 = 1135$ godzin kształcenia teoretycznego oraz $162 + 324 = 468$ godzin praktyk. Obciążenie studenta I roku w tygodniu wynosi 25 godzin, studenta II roku – 26 godzin. Liczba godzin przeznaczonych na kształcenie przyszłych profesorów kolegiów i liceów jest różna w zależności od dyscypliny i wybranej specjalności; średnie obciążenie studenta I r. wynosi od 15 do 25 godzin tygodniowo, studenta II r. – ok. 15 godzin.

Na ostateczną ocenę kandydata składa się ocena z praktyk, pisemnej pracy dyplomowej oraz średnia z egzaminów z przedmiotów kierunkowych. Ocena z praktyk uwzględnia wnioski z całorocznej obserwacji studenta pod kątem umiejętności analizy sytuacji pedagogicznych, podejmowania decyzji i organizacji działań w zależności od przyjętych celów i specyficznych warunków, w których działania te są podejmowane. Praca dyplomowa opiera się na analizie materiału zgromadzonego w czasie praktyk i powinna być dowodem wrażliwości kandydata, stopnia dostrzegania, zrozumienia i umiejętności formułowania problemów, ich analizowania oraz prognozowania działań i skutków. Praca dyplomowa jest dowodem opanowania warsztatu pedagogicznego w stopniu umożliwiającym podjęcie samodzielnej pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Zreformowany system kształcenia nauczycieli zwraca szczególną uwagę na znaczenie przygotowania praktycznego i jego ścisły związek z kształceniem teoretycznym i kierunkowym.

Na podstawie zgromadzonego dossier i opinii dyrektora IUFM specjalnie w tym celu powołana z członków Akademii Komisja (dla nauczycieli szkół I stopnia) lub Komisja Ministerialna (dla nauczycieli szkół II stopnia) podejmuje decyzję dotyczącą mianowania, powtórzenia stażu lub ostatecznego odrzucenia kandydata.

W czerwcu 1993 roku ukończą studia pierwsi absolwenci Uniwersyteckich Instytutów Kształcenia Nauczycieli. Ocena wyników tej reformy, zapoznanie się z jej ewentualnymi korektami może stać się interesującym wkładem w toczącą się w naszym kraju dyskusję nad koncepcją zawodu nauczyciela, jego socjo-profesjonalną tożsamością. Na pewno jeszcze uważniej i krytyczniej śledzi przebieg reformy społeczeństwo francuskie, czego wyraz możemy znaleźć w cytowanej metaforze: „une fois de plus, on est en train de deraciner le systeme universitaire francais pour voir comment pousse la jeune plante”.

Przypisy

¹ Décret nr 91.36 du 14 janvier 1991, Arrêté du 4 février 1991, Arrêté du 30 avril 1991, Arrêté du 4 juin 1991, Arrêté du 2 juillet 1991, Circulaire du 2 juillet 1991, Arrêté du 18 juillet 1991, Loi du 26 juillet 1991, Note du 2 septembre 1991, Arrêté du 16 septembre 1991, Arrêté du 19 septembre 1991, Circulaire nr 91.263 du 30 sept. 1991, Décret nr 91.1022 du 4 octobre 1991, Arrêté du 18 octobre 1991, Arrêté du 18 octobre 1991, Note de service nr 91.312 du 29 novembre 1991 oraz plany studiów IUFM.